

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента Йосипів А.О., – на дисертацію Стадніка Володимира Володимировича «Виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Вивчення поданих В.В. Стадніком матеріалів дисертації та автореферату, а також ознайомлення з його публікаціями, дає підстави стверджувати, що автором було проведено правовий аналіз теми, актуальної в теоретичному та практично-прикладному плані, сформульовано висновки і пропозиції, що виносяться на захист.

Оцінюючи дисертацію в цілому, можна констатувати, що автор досягнув поставлених перед собою цілей, роботу виконав на належному науковому та методологічному рівні. Такий загальний висновок підтверджується за основними критеріями, за якими оцінюються такі наукові роботи.

Актуальність теми дослідження. Боротьба зі злочинними проявами в українському суспільстві є одним з пріоритетних завдань держави та громадськості. На сучасному етапі боротьби зі злочинністю неповнолітніх багато залежить від правильного застосування за вчинені ними злочини відповідного покарання – справедливого, необхідного і достатнього для виправлення. Питання дослідження виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх є надзвичайно актуальним і викликає підвищений інтерес громадськості через свою резонансність. Останніми роками кримінально-виконавче законодавство України зазнало чималих змін, значна кількість яких спрямовані на запровадження в практику виконання кримінальних покарань прогресивних європейських стандартів. Саме результатом гуманізації кримінальної та кримінально-виконавчої політики є значне зменшення числа засуджених неповнолітніх. Проте кардинальних зрушень у забезпеченні прав засуджених, у тому числі і неповнолітніх, не відбулося. Значна кількість положень, що відображають права засуджених у виховних колоніях, мають декларативний характер, механізм їх реалізації не відпрацьований і складних у застосуванні.

Про доцільність та своєчасність дисертаційного дослідження свідчить назріла проблемна ситуація, за якої недостатньо вивченими залишається значна кількість питань, пов'язаних з об'єктом запропонованого дослідження. Зокрема, теоретичні і практичні питання виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк, функціонування системи установ виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх і забезпечення виправлення та

ресоціалізації неповнолітніх висвітлено у працях: Ю. М. Антоняна, З. А. Астемірова, О. В. Беци, І. М. Бистрицького, І. Г. Богатирьова, В. М. Бурдіна, О. Д. Глоточкина, Т. А. Денисової, О. М. Джужи, В. І. Деєва, Г. І. Забрянського, А. І. Зубкова, К. Є. Ігошева, Т. Л. Кальченко, О. Г. Колба, С. І. Кона, О. Ф. Кудімова, Н. Ю. Максимової, В. Ф. Марченко, В. О. Меркулової, В. С. Наливайка, Г. М. Потаніна, А. Б. Сахарова, О. П. Сєверова, В. М. Синьова, А. Х. Степанюка, М. О. Стручкова, Ф. Р. Сундурова, В. М. Трубнікова, О. П. Тузова, Б. С. Утевського, А. І. Ушатікова, М. М. Фіцули, Ю. В. Чакубаша, А. В. Шаміса, І. В. Шмарова, В. М. Ярмаченка та ін.

В той же час, комплексного наукового дослідження, яке б стосувалось питань виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх, у вітчизняній правовій науці досі не здійснювалося.

Наведені міркування й визначають актуальність теми дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дослідження видаються достатньо обґрунтованими. В роботі комплексно досліджується широкий спектр проблем, пов'язаних із виконанням покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх на сучасному етапі.

Теоретичну основу дисертації становить значна кількість джерел (212 найменування розташовані на 16 сторінках), серед них: монографії, колективні праці, збірники статей, наукові статті, нормативно-правові акти, судова практика.

Мета дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства та практики його застосування розкрити соціально-правові та організаційні засади виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо неповнолітніх, а також визначити перспективні шляхи реформування кримінально-виконавчого законодавства у сфері виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк стосовно неповнолітніх.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації були поставлені такі основні **задачі**: розглянути й узагальнити закономірності розвитку виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо неповнолітніх і системи виховних колоній; розкрити особливості правової природи виховних колоній та в контексті проблематики дослідження здійснити правовий аналіз Кримінально-виконавчого кодексу України; вивчити проблеми правового статусу засуджених, які відбувають покарання у виховних колоніях, та розробити пропозиції щодо його удосконалення; проаналізувати соціально-демографічну, кримінально-правову і пенітенціарну характеристики неповнолітніх; здійснити комплексне вивчення змісту кримінально-виконавчої діяльності стосовно неповнолітніх засуджених до позбавлення волі на певний строк; здійснити порівняльний аналіз положень національного законодавства, практики його застосування з міжнародними нормативно-правовими актами, а також пенітенціарним законодавством окремих країн світу; виробити рекомендації щодо удосконалення засад діяльності виховних колоній та визначити напрями реформування виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо неповнолітніх.

Об'єкт і предмет дослідження визначені правильно, а саме: *об'єктом дослідження* є суспільні відносини, що виникають під час виконання та

відбування неповнолітніми кримінального покарання у виді позбавлення волі на певний строк, а *предмет дослідження* – виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх.

Дисертант застосував належним чином визначену ним методологічну базу наукового пошуку. **Методи дослідження** обрано з урахуванням поставленої мети й задач, об'єкта та предмета дослідження. У своїй більшості вони є цілком прийнятними і дозволяють провести науковий пошук обраного дослідження на відповідному рівні. Завдяки цьому автор обґрунтував низку нових ідей, що розглядаються вперше, а також визначив положення, які в роботі набули подальшого розвитку або удосконалені.

Емпіричною базою дослідження є узагальнені результати опитаних за спеціальною програмою засуджених, які відбувають покарання (91 особа), та співробітників виховних колоній (64 особи). Видається, що характер та обсяг опрацьованих дисертантом даних державної статистичної звітності, практичних матеріалів (у тому числі кримінальних справ), в основному, дали змогу зробити обґрунтовані висновки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до положень розділу 4 Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015; розділу 4 Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25.08.2015 р. № 511/2015, Постанови НАН України від 20.12.2013 р. № 179 «Про Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 роки» та рекомендацій Ради президентів академій наук України для ВНЗ щодо виконання досліджень за Пріоритетними науковими напрямками досліджень (п. 3.4. Політико-правові науки); у межах науково-дослідної роботи Приватного вищого навчального закладу «Львівський університет бізнесу та права».

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Дисертація є першим в сучасній Україні комплексним монографічним дослідженням питань виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх.

До найбільш вагомих результатів, що відбивають наукову новизну дослідження, належать наступні положення: *вперше*: узагальнено етапи та встановлено закономірності розвитку виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо неповнолітніх і системи виховних колоній, що полягають у поєднанні кримінального покарання і заходів виховання під час кримінально-виконавчого впливу, першочерговому запровадженні науково обґрунтованих, гуманних процедур виконання і відбування покарання, що відображалось у всіх сферах функціонування виправних закладів для дітей; сформовано інформаційну базу (систему знань), що охоплює соціально-демографічні, кримінально-правові і пенітенціарні ознаки осіб, які перебувають у виховних колоніях, що сприятиме подальшому реформуванню кримінально-виконавчого законодавства; сформовано авторське бачення організаційної структури спеціальних виховних установ для неповнолітніх. Частина положень автором було удосконалено або вони дістали подальшого розвитку. Зокрема,

вдосконалено: наукові підходи щодо визначення правового статусу неповнолітніх засуджених у виховних колоніях, з урахуванням виявлених у цій частині недоліків чинного законодавства і практики його застосування, задля внесення пропозицій щодо їх усунення; теоретичні положення про правову природу виховних колоній, складовими якої є соціальне призначення виховних колоній, основні напрями впливу на суспільні відносини, цілі, завдання та правове регулювання їх діяльності, місце в системі установ виконання покарань; напрями реформування системи виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо неповнолітніх на засадах формування моделі пенітенціарної системи для неповнолітніх. *Дістали подальший розвиток*: знання про особливості становлення покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо неповнолітніх та його виконання, зокрема конкретизовано так званий «допенітенціарний період», а також виокремлено етапи становлення тюрем як місць досудового тримання злочинців і як установ виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі на певний строк; положення про особливості пенітенціарного законодавства та практики стосовно неповнолітніх засуджених у зарубіжних країнах, висновки на основі порівняння національного кримінально-виконавчого законодавства з міжнародними нормативно-правовими актами у сфері виконання покарань щодо дітей.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дослідженні висновки та рекомендації можуть бути використані у: правотворчості – для удосконалення нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо неповнолітніх; правозастосуванні – у діяльності виховних колоній, відділу забезпечення діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини (Акт впровадження у правозастосовну діяльність відділу забезпечення діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини від 07.07.2017 року); навчальному процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінально-виконавче право», «Кримінологія» у вищих навчальних закладах України, а також підготовки навчально-методичних комплексів з пенітенціарної проблематики.

Повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що охоплюють сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (212 найменувань) і 5 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 260 сторінок, із яких 192 – основний текст.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують в тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, до кінця не розробленими в науці і перспективними для дослідження.

Свої думки, висновки та пропозиції дисертант підтверджує науковою дискусією, критичним аналізом поглядів вітчизняних та зарубіжних науковців тощо. Відтак, можна стверджувати, що висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, мають достатній рівень достовірності й обґрунтованості.

Науковий інтерес становлять, насамперед, ті положення праці дисертанта, в яких:

1. На стор. 36 аналізуючи становлення і розвиток виховних колоній в Україні, автор робить абсолютно слушний висновок, що «розкриття виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо неповнолітніх нерозривно поєднано із з'ясуванням особливостей організації та функціонування закладів, у яких воно виконувалось. Зазначимо, що вони були різноманітними за назвою, цілями та формами діяльності, методами впливу та структурою». (стор. 36 дисертації).

2. На стор. 54 автор зазначає, що «процес виникнення і розвитку виконання покарання у виді позбавлення волі стосовно неповнолітніх має свої закономірності і характеризується спрямованістю нормативно-правових актів і кримінально-виконавчої практики на удосконалення і гуманізацію процесу виправлення та ресоціалізації неповнолітніх засуджених» (стор. 54 дисертації).

3. Аналізуючи правову природу виховних колоній для неповнолітніх, на стор. 57 дисертації автор робить логічний висновок, що «проблема визначення цілей і завдань діяльності виховних колоній ускладнюється багатогранністю їх діяльності. Поряд із безпосереднім виконанням вироку суду, спрямованого на виправлення та ресоціалізацію засуджених, у виховних колоніях вирішується низка інших завдань, що необхідні як для забезпечення виконання основної діяльності, так і забезпечення гідного життя неповнолітнього після звільнення» (стор. 57)

4. Досліджуючи правовий статус неповнолітніх як суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин, автор приходить до правильного висновку, що «процес реформування кримінально-виконавчого законодавства та практики розглядається в контексті розширення прав засуджених, повної реалізації їх правового статусу та приведення чинних нормативно-правових актів, що регулюють кримінально-виконавчу діяльність у відповідність з міжнародними нормативно-правовими актами та стандартами» та про те, що «розширення прав засуджених розглядається як ефективний напрям у здійсненні виправного впливу» (стор. 78 дисертації).

5. Заслуговує на увагу позиція автора стосовно скасування «будь-яких особливостей норм харчування для неповнолітніх засуджених і ув'язнених та забезпечити їх харчування відповідно до загальноприйнятих норм, а саме відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України "Про затвердження тимчасових нормативів (норм) забезпечення неповнолітніх у центрах медико-соціальної реабілітації харчуванням, одягом, взуттям, предметами для навчання і дозвілля, комунально-побутовими послугами неповнолітніх"» (стор. 89-90 дисертації).

6. На стор. 95 автор робить слушний висновок про те, що «для визначення найбільш ефективних заходів впливу на неповнолітніх у виховних колоніях і забезпечення ефективності застосування цих заходів необхідно знати сутність як суб'єктивних причин і умов виникнення антисуспільних вчинків неповнолітніх, так і об'єктивних зовнішніх умов, що у своїй сукупності призвели до вчинення злочинів».

Публікації та апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, викладено у низці наукових праць, у тому числі одному підручнику; одному навчальному

посібнику; восьми наукових статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, одній статті, опублікованій у науковому виданні іноземної держави, десяти тезах наукових доповідей.

Основні положення дисертації викладено на шести науково-практичних заходах, таких як: Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю на етапі реформування кримінального судочинства» (м. Запоріжжя, 14–15 травня 2002 р.); міжнародна науково-практична конференція «Теорія та практика криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах» (м. Київ, 22–23 березня 2001 р.); круглий стіл «Розвиток юридичної науки в контексті набрання чинності новим кримінально-процесуальним кодексом України» (м. Київ, 28 березня 2013 р.); круглий стіл «Проблеми уніфікації національного законодавства України до правової системи Європейського Союзу» (м. Київ, 30 жовтня 2014 р.); круглий стіл «Права людини і національне законодавство» (м. Київ, 11 грудня 2014 р.); II Міжнар. науково-практ. конф «Сучасна наука – пенітенціарній практиці» (м. Київ, 4 грудня 2014 р.); круглий стіл «Актуальні проблеми протидії злочинам проти життя, здоров'я, волі, честі та гідності особи» (м. Київ, 15 січня 2015 р.); круглий стіл «Боротьба зі злочинністю: проблеми теорії і практики» (м. Київ, 19 лютого 2015 р.); круглий стіл «Теорія і практика правозастосування в умовах реформування органів публічної влади в Україні» (м. Київ, 24 грудня 2015 р.); науковий семінар «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх» (м. Київ, 17 березня, 2016 р.).

Проте, позитивна оцінка рецензованої роботи в цілому та її окремих положень не виключає можливості і необхідності висловити окремі зауваження щодо позицій Стадніка Володимира Володимировича, які викликають сумніви чи потребують додаткової аргументації та звернути увагу на деякі недоліки й спірні положення, що дають можливість вступити в дискусію з автором:

1. Деякі з запропонованих автором положень наукової новизни потребують більш чіткого формулювання, оскільки у нинішньому виді не дають можливості повною мірою оцінити особистий внесок автора у розроблення задекларованих у них положень. Такими, наприклад, можна вважати п. 1, 3 підрозділу «Удосконалено».

2. При написанні підрозділу 1.2 дисертаційного дослідження «Правова природа виховних колоній для неповнолітніх» автором наведено певну кількість підходів до розуміння поняття «мета покарання». В той же час, важливим було б виведення ще й авторського підходу до цього поняття, якого не наведено ні у цьому підрозділі, ні у висновках до розділу.

3. Додаткової аргументації потребує позиція автора стосовно твердження, що, ізоляція від суспільства, як елемент кари, який є найбільш характерним і водночас *суперечливим* (курсив наш) атрибутом позбавлення волі. Автор зазначає, що «залишається відкритим питання про доцільність підготовки неповнолітніх засуджених до життя на волі в умовах ізоляції» (стор. 60 дисертації).

4. На стор. 64 дисертації дисертант зазначає, що важливою є діяльність громадських організацій у сфері забезпечення пост пенітенціарного впливу на

осіб, які звільнились із виховних колоній, проте, нажаль, у своїй рототі не розкриває у чому саме повинна полягати така діяльність громадських організацій.

5. Продовжуючи тему пост пенітенціарного впливу на осіб, які звільнились із виховних колоній, звернемо увагу, що автор не досліджує питання ресоціалізації засуджених неповнолітніх та проблем у даній галузі, що, на нашу думку, безпосередньо пов'язано з темою дисертації.

6. При написанні підрозділу 2.2. дисертаційного дослідження «Характеристика неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі» автор приходять до висновку про доцільність розробки індивідуальної програми соціально-психологічної роботи з неповнолітніми, засудженими до позбавлення волі, яка ще не існує, що б включала пункти, які повністю розкривають соціально-демографічну характеристику особи неповнолітнього, засудженого до позбавлення волі. Проте, з тексту дисертації не зрозуміло, що саме автор має на увазі під вказаною програмою (стор.102 дисертації).

7. Наведення додаткових аргументів потребує позиція автора щодо незгоди з науковцями стосовно потреби пониження віку кримінальної відповідальності до 12 років, яку дисертант вважає необгрунтованою з позиції соціальної сутності та психологічної зрілості зазначеної категорії осіб.

8. У підрозділі 3.2. дисертаційного дослідження «Зарубіжний досвід виконання позбавлення волі щодо неповнолітніх та його правове регулювання міжнародних нормативно-правових актах» автор досліджує питання виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх у зарубіжних країнах, проте не виробив власної позиції стосовно позитивних чи негативних моментів даного питання та можливостей запровадження деяких положень в українському законодавстві.

9. Запропоновані автором пропозиції щодо розвитку виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх викликають питання, а саме пропозиція дисертанта максимально наблизити (у межах адміністративної територіальної одиниці — району, області) місце відбування неповнолітніми кримінального покарання до місця їх постійного чи тимчасового проживання та створити заклади позбавлення волі для неповнолітніх із невеликою наповненістю; (підрозділ 3.3. дисертаційного дослідження «Основні напрями та перспективи розвитку виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх», стор. 193, 207). Чи доцільно це з точки зору економії коштів та вимог стосовно місць розташування виховних колоній?

Висловлені зауваження стосуються переважно дискусійних питань дослідження, або окремих недостатньо чітких формулювань, або ж тих загальнотеоретичних проблем, які не були спеціальним предметом цього дослідження і тому суттєво не впливають на належний рівень проведеного дослідження. Вони не носять принципового характеру, є дискусійними за суттю та, врешті-решт, сприятимуть започаткуванню наукової дискусії протягом публічного захисту дисертації.

Представлений автореферат дисертації В.В. Стадніка у повному обсязі відображає концептуальні висновки і науково-практичні рекомендації, які обгрунтовуються здобувачем у самій дисертації.

Таким чином, можна зробити висновок: дисертація за актуальністю

обраної теми, ступенем обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в ній, їх достовірністю і новизною, повнотою їх викладу в опублікованих працях повністю відповідає вимогам, що пред'являються до кандидатських дисертацій згідно з пп. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

Виходячи з цього, вважаю, що дисертація Стадніка Володимира Володимировича «Виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх», є завершеною та самостійною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову задачу, а її автор на основі прилюдного захисту заслуговує присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

Доцент кафедри
кримінального права і кримінології
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів
національної поліції
Львівського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

А.О. Йосипів

